

Umberto Galimberti, filozof

Mladi živijo le ponoči. Podnevi jih nihče ne potrebuje.

Umberto Galimberti je pomemben italijanski filozof, psihoanalitik in kritik sodobnosti, ki je za svoja dela prejel številne znanstvene nagrade. Je univerzitetni profesor antropologije in zgodovine filozofije v Milanu. Pred kratkim je založba Modrijan izdala odmevno knjigo *Grozljivi gost – nihilizem in mladi*, njegovo prvo delo v slovenščini. Po njegovem mnenju niso bili mladi še nikoli tako problematični kot zdaj. Ukvarja se z vprašanjem, zakaj njihovo srce tava v depresivnem ničju in eksistencialni praznini, ki jo lahko za hipec omilijo kvečjemu droge, alkohol in seks. To so tujci v svojem anonimnem življenju, pravi, obsojeni na plehko životarjenje v puščavi vrednot, ki iščejo zabavo, ker ne znajo uživati. Letos je prišel v Slovenijo kot gost festivala Vilenica. Zanimivo je, da je bila žena, s katero je bil poročen 40 let in mu je lani umrla, Slovenka.

Kdo danes razume mlade?

Oglaševalske agencije in tržniki, in to veliko bolje kot njihovi starši in učitelji!

Če pogledamo revije za mlade, se vse vrti okoli spolnosti in zapeljevanja. Pristna čustva so postala nepotrebna, moteča. Vse je hlastanje za srečo in zabavo. Zakaj se je to zgodilo?

Mladi so se znašli v takšnem položaju, ker prihodnost zanje ni več obljava, ampak grožnja. Ko prihodnost na sedanost ne deluje več kot motivacija, starši izgubijo avtoriteto, saj se spremenijo v otrokove pogodbene stranke: »Če boš izdelal razred, ti bom kupil motor. Če boš diplomiral, ti bom kupil avto.« **Ko starši izgubijo avtoriteto in postanejo otrokovi prijatelji, je katastrofa neizogibna, kajti mladi si želijo avtoritete, čeprav tega ne pokažejo.** Živijo v absolutni sedanosti. S prihodnostjo se nočejo obremenjevati.

Mar to pomeni, da mora biti vse instant?

Da. Vse je sedanost in prav v tem pomenu govorim o nihilizmu. Nietzsche ga je opredelil kot odsotnost namena in vzroka. Če tega ni, se vrednote izpraznijo. Mladi od 15. do 30. leta imajo največjo biološko, spolno in umsko moč, a jih naša zahodna družba zanemarja, ne uporabi jih.

Jih sploh potrebuje?

Ne. Pozornosti sta deležni le dve generaciji. Generacija dedkov, ki imajo zdaj oblast in so stari približno 70 let, in generacija njihovih sinov, ki pogledujejo k staršem in si želijo njihove oblasti. Tretja generacija ne zanima nikogar. Če mladih nihče ne pokliče, če jih nihče ne povabi, če imajo samo honorarno delo od danes do jutri, potem bodo živeli samo ponoči, kajti podnevi jih nihče ne potrebuje. Ali pa se bodo drogirali, ker so mamila zanje nekakšna anestezija, v pomenu »nočem biti del tega sveta, ki me ne želi«.

Kako bi se lotili problema mamil?

Delim jih v dve skupini. Prvo sem poimenoval anestetiki. Človeka potegnejo iz tega sveta in ga osvobodijo čutenja. Sem sodita hašiš in heroin. V drugo skupino pa spadajo droge, ki nam dajo več energije in moči, da lahko dosežemo čedalje višje in zahtevnejše cilje, ki si jih

zastavljamo v naši družbi, v kateri je vse podrejeno učinkovitosti. Sem sodi na primer kokain. Jaz bi vse droge legaliziral, če bi lahko s tem ukrepom pristrigili peruti mafiji.

O kulturnem vplivu Amerike nimate dobrega mnenja. Zakaj se vam zdi tako nevaren?

Mislim, da je ameriški model skvaril evropsko kulturo. Temelji na potrošništvu, potrošništvo pa je ena od oblik nihilizma. Vse se mora končati v nič. Čeprav avto še dobro vozi, ga je treba zamenjati in kupiti novega. Če se vam pokvari hladilnik, ugotovite, da nadomestni del stane več kot ves hladilnik. Roka uporabnosti nimajo samo živila, ampak vsi izdelki. Tako izgubljam odnos do stvari, ne navežemo se nanje. Vse postane nepomembno, saj je vse ena sama konfekcija.

In še sami postanemo stvar.

Seveda. Ameriška kultura je kultura potrošništva, in ker sami Američani nimajo veliko zgodovine, izkoreninijo zgodovino vseh drugih. Tudi vojn v Iraku in Afganistanu so se lotili brez občutka za zgodovino obeh držav. Če bi si malo prebrali zgodovinske knjige, bi ugotovili, da se je tudi Aleksander Veliki v Afganistanu opekel. Ne razumejo, da patriarhalna družba muslimanov razpade, če jim uvozijo svoje navade in osvobodijo žensko, kajti muslimani se bolj bojijo spolnosti kot politike.

Zakaj mislite, da Američanom Evropa pri tem pomaga?

Ker je za nas Zahodnjake denar postal simbolni generator vseh vrednot. Ne vemo več, kaj je lepo, dobro, sveto, pravično, resnično, vemo samo, kaj je uporabno, koristno.

Toda z lepoto smo vendar obsedeni, gojimo kult lepote.

Da, ampak plastične. Imeli smo lepoto, imeli, toda zdaj je tudi ta podlegla ekonomiji. Umetniško delo postane umetniško delo samo, če se pojavi na tržišču. To je zame konec Evrope in zaradi tega sem žalosten. Zdaj si na primer ne moremo več zamisliti, da bi se v takšni kulturi lahko rodili Kant, Beethoven, Goethe. Rojevajo se lahko samo lovci in lepa dekleta. Komercialna televizija ima pač posledice.

V knjigi ste zapisali: »Inteligenca in učenje ne delujeta, če ju ne žene srce.« In da je čustvena vzgoja nujna kot preventiva. Kako si to predstavljate?

Vzgojo razlikujem od izobraževanja. Pri izobraževanju gre za podajanje intelektualnih vsebin, pri vzgoji pa za vzgojo čustvenega aparata. Učenje se dogaja prek erotičnosti, kot je trdil že Platon, prek očaranosti. Vsi smo se veliko bolje učili pri tistih predmetih, pri katerih so nas znali učitelji pritegniti, fascinirati. Um se odpre, samo če je srce očarano. Pri čustvenem razvoju so tri stopnje. Na začetku je impulz. Z vzgojo ga preoblikujemo v čustvo, čustvo pa z vzgojo preoblikujemo v občutek. Občutek je čustvo plus zavest o tem čustvu. Tisti, ki se imajo radi, lahko v hipu vedo, kaj drugi doživlja, ker se imajo radi. Naši mladi pa so obtičali na stopnji impulza. Izraža se z gibom. Če želijo mladi priti do čustev, potrebujejo ekstazi, sicer se do njih sploh ne morejo dokopati. Občutek ni biološka danost, treba ga je vzgojiti. Tega se naučimo tudi tako, da beremo literaturo. V književnosti lahko namreč spoznavamo, kaj so bolečina, ljubezen, dolgčas, obup, tragedija, žalovanje. In ko beremo o teh občutkih, jih lahko prepoznavamo v sebi. Zdaj mladi doživljajo občutenja, ki jih ne znajo poimenovati. Če jih vprašate, kako se počutijo, znajo odgovoriti kvečjemu, da slabo. Čustva pa je treba poznati in vedeti, kako se razvijajo, kajti če poznam žalost in vem, kako nastane in se razvija, ne bom obupal. Če pa niti ne vem, kaj se dogaja v meni, potonem v brezup. Mladi izgubljajo jezikovno sposobnost poimenovanja občutkov. V Italiji so opravili statistično raziskavo o tem. Pokazala je, da je leta 1976 gimnazijec v povprečju poznal 1500 besed, leta 1996 pa samo še 600. Manj ko imate besed, manj lahko razmišljate in teže ubesedite, kar čutite.

Pa saj so čustveni invalidi.

Da, čustveno so nepismeni. Mislim, da je to tudi posledica tega, da je spolnost tako dosegljiva in lahkotna. Če je med željo in izpolnitvijo želje časovni interval, se lahko razvijajo domišljija, idealizacija, simbolni jezik, fantazija in konec koncev duša. Pri takojšnji zadovoljitvi želje pa spolnost ni več nič drugega kot hidravlika, praznjenje.

Če bi bili ravnatelj, po kakšnem merilu bi izbirali učitelje?

Naročil bi jim, naj opravijo teste osebnosti, kajti ne zadostuje, da učitelj obvlada svojo snov. Znati mora tudi komunicirati in učence fascinirati. Učimo se na podlagi posnemanja vzornikov, ki nas očarajo. Kdor pa ne zna komunicirati, ne zna fascinirati in torej ne more biti učitelj. Kdor želi poučevati, mora imeti posluš za čustveno plat učencev. In če mu pri tem spodleti, mu ne bo uspelo niti podati določenega znanja. Mladi do dvajsetega leta še bolj malo uporabljajo možgansko skorjo, pri njih je dejavnejši srednji del možganov, ki skrbi za čustvenost. Šele čustva omogočajo izobraževanje.

Nihilizem, ta grozljivi gost, kot ga imenujete, je strašanski strup. Kako se bojevati proti njemu?

Ne moremo se! Mladi so samo eden od primerov nihilizma. Drži, da nimajo eksistencialnih problemov, a imajo zato kulturne. Ne smemo namreč pozabiti zelo pomembne stvari: krščanstvo je v našo zahodno kulturo vneslo neizmeren optimizem. Človeku je razodelo, da ne bo nikoli umrl. Stari Grki so, nasprotno, trdili, da je človek smrtnik. Zaradi krščanstva smo na prihodnost vedno zrl optimistično.

Ne samo zaradi krščanstva, tudi socializem je bil takšen.

Res je. Krščanstvo pravi: preteklost je bila izvirni greh, sedanost je odrešitev, prihodnost bo zveličanje. Tudi znanost deluje enako: preteklost je bila nevednost, sedanost je raziskovanje, prihodnost bo napredek. Marx je mislil podobno: preteklost je bila krivičnost, sedanost je revolucija, prihodnost bo pravičnost na Zemlji. Celo psihoanaliza je krščanska: preteklost je travma, sedanost je analiza, prihodnost bo ozdravitev. Vsa zahodna kultura je prežeta s krščanstvom. Ratzinger hoče poudariti krščanske korenine Evrope in jaz, čeprav nisem kristjan, mu dam povsem prav. Krščanske niso samo korenine, ampak tudi deblo, veje, plodovi in listje. Na Zahodu je vse krščansko. Nietzsche je rekel, da je Bog mrtev. Ampak kaj to pomeni? Pomeni, da je prej živel. Vzemimo srednji vek. V književnosti so takrat opisovali pekel, vice in raj, likovna umetnost je bila v znamenju svete umetnosti (arte sacra), ženska je bila angel, Bog je obstajal. Če iz srednjega veka iztrgam Boga, ničesar več ne morem razumeti o tem obdobju. Če pa iz sodobnega sveta iztrgam besedo Bog, lahko ta svet še vedno odlično razumem. Ne razumem pa ga več, če odmislim besedo denar ali besedo tehnika. Bog je torej res umrl. S tem pa se je sesul ves krščanski optimizem.

To je po eni strani morda dobro.

Zelo dobro, vendar pa nismo iznašli ničesar, kar bi nam dajalo upanje v prihodnost. Tehnika omogoča razvoj, ne pa napredka. Razvoj je kvantitativno povečanje možnosti, napredek pa je kvalitativno izboljšanje življenja in komunikacije med ljudmi.

Čeprav so mladi zdaj dobro omreženi in oboroženi z mobiji, živijo v komunikacijski puščavi. Razumete njihovo nasilje kot sredstvo komunikacije?

Da, toda to sredstvo je nizkotno, elementarno. Nasilje je tudi posledica pomanjkanje besed in pomeni kolaps komunikacije. Če nimam besed, mi preostanejo samo gibi. Človeštvo se je razvilo od gibov do besed, zdaj pa se od besed vračamo h gibom.

Če mladi doma niso deležni razumevanja in imajo v šoli učitelje, ki ne znajo komunicirati, njihovi vrstniki pa so enako izgubljeni, kaj jim preostane? Droge? Samomor?

In lokali, v katerih lahko popivajo. Pa internet in televizija. Mladi človek se nima več kje socializirati. Včasih so se dobivali v cerkvi pri kakšnih veroučnih skupinah, pri tabornikih ali skavtih ali celo v organizacijah, ki so bile podmladki političnih strank. Tam so se učili socializacije in komunikacije, zdaj pa tega ni več, ostala je samo še televizija.

Ko človek prebere vašo knjigo, ugotovi, da so mladi, ki normalno odrastejo, pravzaprav nenormalno redki.

Res je. Ko sem se na Vilenici v Gorici pogovarjal z nekim mladeničem, mi je potožil, da se s svojimi vrstniki ne more več o ničemer pogovarjati, ker ga nogomet ne zanima in se mu ne da ves čas govoriti o lepih dekletih, zato je postal za tovariše popolnoma nezanimiv.

Toliko potenciala gre v nič.

Naši mladi bi se morali zavedati, da njihova konkurenca niso sošolci, ki so najboljši v razredu, kot je bilo včasih. Njihova najhujša konkurenca so zdaj mladi Kitajci in Indijci. Na harvardski univerzi so lani razpisali 60 štipendij in 48 so jih dobili Kitajci s Kitajske. Tudi v Indiji so mladi strašni, informatika je tam na zelo visoki ravni.

Še dobro, da obstaja alternativa.

Da, toda po drugi strani to pomeni, da je kultura, ki jo imenujemo zahodna, v zatonu. Morda se bo naša civilizacija tako končala. Na jok mi gre, ko pomislim na to. Toda krivi niso mladi, krivi so odrasli, ki ne vlagajo vanje.

Kje vidite glavni vzrok?

Ker je denar postal edina simbolna vrednota med vsemi vrednotami. Tudi nekdanji je bil, toda za protitež je imel še druge, na primer čast, družbeni položaj, dostojanstvo, celo razredni boj. Zdaj je kot edina pomembna vrednota ostal samo denar. In tako smo sprejeli brutalni kapitalizem po ameriško. Danes vidim veliko zalogo človeškosti, kakršno smo poznali nekoč, v slovanskih deželah.

Tudi v Sloveniji?

Onkraj Slovenije. Do Urala. Problem je v tem, da je ameriška kultura že pojedla Španijo, Anglijo, Francijo, Nemčijo. Nekaj možnosti humanizma in človeškosti zato vidim v slovanskih državah.

Na primer v Srbiji?

V srbsko-hrvaški vojni sem navijal za Srbe, ne za Hrvate. Ne smemo gledati komunizma, zanimati nas mora antropologija slovanskih narodov. Stopnje solidarnosti, ki še obstaja v slovanskih državah, v zahodnoevropskih državah ne najdemo več.

Vzhodna Evropa kot rešiteljica Evrope?

Prihodnost Evrope bo odvisna od Vzhodne Evrope, če se seveda ne bo medtem amerikanizirala tudi ona. Prav zato je treba širiti »našo« kulturo, ne pa ameriške.

Pa smo prišli do žarka optimizma.

Optimizem in pesimizem sta značilnosti ljudi, ki niso prodane duše. Ljudi, ki imajo še druge vrednote, ki kompenzirajo vrednoto denarja. Če pa ima človek kakršno koli pobudo in je prvo vprašanje, ki mu ga postavijo, kakšen bo donos, smo že v Ameriki.